

E i l k e n t e l

B U H E Z S A N T E S B A R B A
 D R E R I M
 E V E L M A ' Z K U S T U M E R
 H E C ' H O A R I
 E N G O U E L E D - B R E I Z H

I. - RAKLENNADUREZH

I. ABEOZEN, Damskeud eus hol lennegezh kozh.

II. Embannadur ar skrid :

E. ERNAULT, Le Mystère de sainte Barbe, tragédie bretonne,
Nantes-Paris, 1888.

Ar mister anvet Buhez Santes Varba zo anavezet dre ul levr-
ig en-16, 206 enebenn ennañ, na chom nemet ur skouerenn hepken
anezhañ miret gant Bibliothèque Nationale Vro-C'hall e Paris.
Setu talbenn al levr-mañ :

AMANT EZ DEZRAOV BVHEZ SANTES BARBA DRE RYM, euel maz
custumer he hoary en Goelet Breiz. Gant euriou an Itron sanctes
Barba hac he Offiçou amplamant. E MONTROVLEZ, Gant IAN HARDOVYN,
Imprimer ha Librer, peheny à chom é Rû, Bourret (?) M DC XLVII.

Bez'ez eus bet un embannadur en a-raok, bet moulet e Paris
e 1557, evit Bernard de Leau, o chom e Montroulez war ar Pont
Bourret (embanner Buhez Katell). Ur skouerenn anezhañ a oa e
piaou an Ao. de Saint-Prix e 1881, hag eñ diglok. Eilskrivet e
voe gant Kêrvarker ha roet an eilskrid-mañ da Ernod en arveras

evit e embannadur hep gallout gwelout al levr. Spletus e ve gouzout petra eo deuet da vezañ ar skouerenn-mañ ken prizius, rak eilskrivadennoù Kêrvarker ne oant ket graet aketus dalc'hmat ha meur a fazi a hell bezañ lakaet war e goust kentoc'h eget war hini an embanner kozh. Ur skouer ouzhpenn eus sottoni an dudjentil pa zalc'hent hol levrilh kozh evit o flijadur a levrgarourion, o virout ouzh ar vrezhonegourion d'o eilskrivañ ha d'o embann. Kement-mañ a c'hoarvezas gant Mezelour an Mary pa fellas da Ernod ha da Champion -- embanner ar Revue Celtique -- e brenañ evit sevel an embannadur a chomo pennskouer an embannadurioù krennvrezhonek.

II. -- AN DESTENN

Tennet eo an arroudenn-mañ diouzh B. 255 - 263.

Me ya hep fellel da sellet
War un dro ha me gavo ket
Un bannec'h dour naet da gentañ
D'an feunteun vat so diadrefiv,
Ma-hunan ha hep den geneñ,
Er c'hoant so em enev da evañ.

(Aman ez kev er feunteun sec'h)

Allas !

Â feunteun, c'hwi oa an leunaf
A yoa ket e'n bed, a gredañ,
Ha pa hoz sellañ, hoz kwelañ sec'h.
Na ma'z c'hell bout aet an pred-man
Evel-se na pe dre voean
An dour glan breman ahanec'h ?

(Aman ez stouv war he daoulin.)

Aotrou a groueas glas ha sec'h,
Dileuzret plaen, mar plij genec'h
Aman war an lec'h, na nec'het,
Dour sakr dihakr e'n lavakr-man
Ma'z evif sañon ma-hunan :
A'n dra-man ma disaouzanet !
C'hwi oar, hep mar, dre hoz karet

20 Em eus, ent-espres, dileset
An bed. Resevet ma fedenn
Ha reit dif dour mat e'n stad-man
Evit evañ anezhañ glan
Kent monet breman ahanen

(Aman ez kev an feunteun leun)

25 Breman, feunteun, ez out leun-tenn
A zour sakret, ha me gred krenn,
Pa n'en kavsen, ez varvesen mik.
Bezhkoazh e'n bed-man den ganet
Ne dafvas dour gwell saouret
Da neb a ve ket sec'hedik.

30 A un had da'n dour probatik
Ma'z voe graet an paralitig
Salvet dik e holl bistigoù,
Eno, e nep goap, gant mab Doue
Da'n pred, da'n eur ma en deurveo
Evel gwir roue an holl blouseù.

35 Dezhaf ez rentañ aq graçoù
A zigaç e grad e vadoù
Dif, dre'z eo gnaou ouzh an tnaou-man.
Douç ha c'hwek e drugarekat
A raf nos ha dez gant fez mat,
Ha da heul e c'hrad lakat poan.

40 Ma c'horf ha'm spered e'n bed-man
A c'hourc'hemennañ dezhañ glan,
Ma'z kemero breman an gur
Ahanof, er pa en c'hoñvañ
En pep gis ez rejouisañ
Ha dreizañ em em gavan sur.

(Aman santes Barba a ra gant he bes gletiet e'n feunteun
un groas e'n maen peheni so hoazh ennañ, hag ez lavar :)

50 Feunteun so leun, mat ha natur,
E-kichen an tour, a zour pur,
Genez e'n mur me figuro
Un groas vras, glan, en kreis an maen,

En hevelep evit pep den
Ez ohomo bizhvikien eno.

III. - AR YEZH

- 1 sellet "sellout" av. Nevez deuet eo er yezh an anvioù-Verb en -out arveret dreist-holl e BrK., degemeret int bet gant ar yezh lennegel evit parraat meskañ gant an anv-gwan-verb.
 - 2 ket. Alies-tre e oa ur ster diogelid ha kadarnaat gant ket e krBr. Ne oa ur ster nac'haf gantaf nemet pa oa arveret gant ne, sk. Da welet glan an dro-man pe en manier / ez c'hallhe ket bezañ graet a-fet ker "an dra-se, evit gwir" B. 54; sl. an pezh a gev so mat, na car-ef ha tal, / nag a blij ket, seder, da'n barnar jeneral "ar pezh a gav bezañ mat, na car-ef ket hag-ef e talv pe e plij, en-wir, d'an hollvarner" M. 1333-34.
 - 3 da gentaf : distaget e oa /keta?/ evit enklotennaf gant naet.
 - 5 ma-hunan "va-unen". Kavout a reer war un dro unan ha hunan e krBr. met war-lerc'h ur raganv-perc'hennaf e vez graet peurgetket gant ar stumm gant h-, hag amañ hon eus marteze ur furm kentoc'h eget ur stumm, pa seller ouzh ar Kb. hunan pe ar Kn. honen war-lerc'h an hevelep raganv.
 - 6 er "rak". An araogenn-mañ zo aet krenn da get e bBr. n'he c'haver mui nemet evel rakger (sl. er-bediñ, er-gerzh, h.a.). Arveret kenan e oa en hBr. hag er pradenegeoù tramor kenkoulz hag e krBr. ma stumme meur a stagell, er ma, er na, er dre, er da c talvezout "keit ha ma (na)". Spletus e ve hec'h adkemer er yezh arnevez ; he c'hlevout a c'heller hiziv c'hoazh e teod-yezhoù BrI zo : er dre ma c'heller "e-keit ha ma c'heller".
- Brk-c'hoari 1 kev "e kev", sl. kentel 1, notenn d'ar gw. 1512.
- 8 a yoa : rakstaget e veze ur y etre ar rannig-verb a hag amdremenet bout en 3un.
 - 9 pa hoz : da vezañ distaget /p oa/. Merzhit ar renadenn eeun gant sellout.
 - 10 na ma'z "pelec'h ?" an aters o vezañ aroueziet gant na hag al

- lec'h gant ma. Sl. na te, pezh sus-te prederet ? (B. 364), na piv voe plaen en ordrenas ? (B. 118). Arveret e oa hep ster-nac'haf, evel stagell liammañ el lavarennoù-goulenmata ameeun, sk. preder ma'z ez na ma'z tleez bezañ "preder war al lec'h ma'z ez ha ma tleez bezañ" (N. 646) ; pan ve a-blaen kement den so e'n bed / gwitibunan, bras ha bihan, ganet, / na so bezet na so ket en bed man, "pa ve a-grenn kement den gwitibunan zo ganet er bed, bras ha bihan, pe zo bet, pe zo amañ er bed-mañ" (taolit evezh amañ c'hoazh war ster ket evel gerig-kadarnaat), (J. 10). Gwelet hon eus e N. 646 meneget uheloc'h un arver eus ma gant ster "el lec'h ma". Boas-tre e veze e krBr. ha meur a skouer a c'hallfe bout roet, ken evit ar goulenmata ha ken evit an diogelaat, sk. hogen, ma kavhimp-ni lien ? "pelec'h e kavimp ?" (J. 154b) ; an lec'h ma'z vez an vugale (C.) ; da'n ilis c'hlan ma'z edi an fest (N. 459) ; en nac'haf e veze gouzispieget ma : en un merchoñ yen na chome den e'n bed (Nl. 236), sl. en un merchoñ vil ma'z edi an miled (Nl. 237). Evel a weler, ne oa ket ret ober gant "e-lec'h ma" na stagañ un araogenn zispieget da c'houde. Arveret e oa ma evel stagell-amzer ivez : bennoezh en eur c'hlan ma'z c'hanad (N. 927) ; deuet eo an pred ma'z tesedaf (N. 76) ; da vihanaf, ma c'houzañvet / an marv orrihl en terribled / ma'z vennet hoz em soumetañ (J. 34b). Ar BrE. men bet degemeret evel-henn er yezh lennegel n'eo nemet un trefodadur eus ma heuliet gant ar rannig en arveret e BrE. e-lec'h ez dirak ur raganv ; kv. BrE. er prad-mañ en ho kwelan = BrL. er prad-mañ e welan ac'hanoc'h ha BrE. er prad men ho kwelan = BrL. ar prad ma welan ac'hanoc'h ennañ. Anat eo e ranker diforc'hañ e bBr. ma stagell-diskouezaf diouzh ma stagell-lec'hiaf lakaet evit ma'z.
- 11 pe dre voean "dre peseurt tu" ; e krBr. e veze lakaet pe goulenmata dirak an araogenn. Sk. pe a nasion ? "eus pe vro" (B. 112) ; pe dre hent ? "dre be hent" (C.) ; pe da gas ? (N. 482) ; pe en fantasi ? (B. 233) h.a.
 - 12 ahanec'h "ac'hanoc'h" en abeg d'ar glotenn ; kavout a reer hevelep stumm e G. 53 : hon bugalez aman, pep unan ahanec'h / hoz em zastumet glan a-vreman war an lec'h ; sl. ivez J. 50 : peoc'h Doue warnoc'h-c'hwil e'n ti-man, / kement unan so ahanec'h. /

- Deuet mat gant jca, eza, ra vec'h.

- 13 a groueas "a grouas", sl. Kentel 1, notenn gw. 1521.
- 14 dileuzret "dileurit". Ar strollad krBr. -gr- a zo aet da -r- e nBr. : kazr "kaer", gwezred "gwered", krouezr "krouer", gouzronket "gouronket", gozro "goreif", lazr "laer", lezzr "ler", h.a.
- 15 na nec'het "na nac'hit ket", ax. 21s., sl. Kentel 1, notenn gw. 1499.
- 16 lavakr "feunteun", sl. La lauacrum "kouronkadenn en dour" (enebet ouzh ar gouronkadenn er vurezh). Un amprestadenn lennek eo.
- 18 dissaouzanet. Ar werzenn-mañ a dalv : "gant ar c'hra-mañ, va frealzit, va dizoanit". Evit ster dissaouzan, sl. ganet eo Doue, gwir roueh plousoù, / gant rouanes an gwerc'hesoù / evit lamet hon pec'hedoù, / reif deomp gouloù ha disaouzan, (Nl. 352).
- 20 ent-espres : stummet e veze aliesik an adverbioù gant ent e krBr., sk. ent-seder, ent-asou, ent-vat, ent-abil, h.a.
- 22 reit "roit". Setu displegadenn ar verb reif e krBr. : Ds. Br. : rof, roaf ; rez ; ro, re ; reit ; reont ; (ar 11s. n'eo ket testeniekast, met en ax. e kaver reomp) ; am. 3un. rey ; st. 3un. ros, roas, di. rod, road ; pd. 3un. rose, 21s. posec'h, 31s. rosent ; Sj. dz. 1un. reif, 3un. roy, 1s. rehomp, rehet, rohint, di. roher ; dv. 1un. rohen, 3un. rohe, 21s. rohec'h, 31s. rohent ; ax. 2un. ro, 1s. reomp ; reit, roit, roent ; agv. roet.
- 23 evit evañ anezhañ ; graet eo amañ gant anezhaf, neket evel renadenn, ^{eeun}pe e vije bet lavaret : evit e evañ, eleze ar feunteuniad en fezh, met evel renadenn-darnaouif. Eus ar renadennoù-darnaouif evel houmañ e teu an arver e BrL. eus ac'hanon h. a. evel renadenn eeun ar verb. Ur skouer kevelep gant houmañ a gaver e M. 2482 : bevrâj digourachañ, anezhaf pan dañver ; ar skouerioù koshañ eus anezhaf evel renadenn eeun a hafval bezaf : na saludet ket anezhañ, Gk.II, 116, hag houmañ ma kaver an daou zoare da sevel ar renadenn eeun : homan eo Katell pehini a gustume en amzer dremenet da agnavout,

- hogen palamour na ezvevez mui anezhi, n'he fedez, ez eo tremenet hebiou dit, goloet he visaj hevelep na c'hellez ket hec'h agnavout.
- 25 tenn a veze arveret evit kadarnaat ster anvioù-gwan zo, sk. skouriezet, kannet, fustet tenn (J. 32b) ; ma'z vihet miret tenn B. 190 ; hetus-tenn (Nl. 29, h.a).
- 27 pa n'en kavsen, ez varvesen mik : ster ar peurdremenet zo miret amañ.
- 29 gwell : un derez uheloc'h eo gwell ; ne vez ket kavet gwelloc'h e krBr. ; derez uheloc'h mat eo, hag an derez-uhelañ anezhañ a veze gwellañ evel bremañ.
- 33 pistigoù "drougioù, poanioù".
- 35 ma en deuvoc "ma vennas". Ar verb deurvout a veze arveret alies e krBr. gant ar ster "fellout da unan" : me na'm deur ket "ne fell ket din" (J. 221b) ; war nep feur n'hon deur ket ! (J. 118b), ha c'hwi, nep eur, dre nep feur, hoz teur ket / dre garantez bout ivez demezet (B. 226) ; bb. n'o deurvez ket, pan edint e'n bed-man, na ket souffrañ ent-skañv da c'houzafv poan (M. 3402-3) ; am. rak blam, dr'am le, a se na'm deurie ket (B. 287) ; st. ha n'he deuvoc ket konsedaf (B. 20) ; pd. an bed a galet ez rede, / ne c'hortose den nep heni / na klevet nep rout koms outi / na dale mui n'he deuvihe (B. 379) ; dv. pan goufen, en lavarhen flamm / na n'em deurfe ket kavet kamm / eviti tamm na bout blamet (B. 363). Evel a weler e veze arveret er stumm-nac'hañ peurgetket. An av. deurvout a anavezet dre ar c'hatholicon ; e nBr. e kavet deurvezout (Maner) ; displeget e teu ar verb da vezaf : deurvezit ma partiimp "hon notreit da vont kuit". En 21s. e lavaret c'hwi ho teur ha dindan levezon liv sonenn ar verb war hini ar ra. e teud da zistagañ / xwi / tpr / hag ac'han ar verb suteurvout, suteurvezout ha teurvezout a zeu^{añ} ivez eus ho teur.
- 36 roue /rwe/ gant ur silabenn hepken, evel Doue /dwe/, ploue /plwe/.
- 39 gnaou "anat", aet eo da get bremañ.

- 40 tnacu "traoù". Aboezen a rae gant kraouata eus kraoù.
- 45 kur "evvezh, damant". Ar ster-mañ hepken a gaver e krBr. ha neket hini "taol-kaer".
- 46 koñvan "kounaan" eus koñv aet da koun.
- 48 dreizañ, "drezañ", sl. GIB. 576 ma kaver displegadenn dre.
- merk-c'hoari bes "biz".
- 48 em em gavan "en em gavan". E krBr. e oa arveret ar ra. dereat dirak em ha neket an 3un. evel bremañ. Lavaret e veze 'm em, 'z em, en em, hec'h em, hon em, hoz em, o em, evel a-wezhioù e BrE., pe, evel e BrE. ivez, e veze graet gant em hepken.
- 53 en hevelep e "e doare ma, diouzh ma".

P O E L L A D E N N

Savit plaenadur an arroudenn-mañ, a heuilh an hini bet studiet a-zioc'h, e keñver yezhadur, geriadur, gwerzaouerezh ha pluennerezh. (B. 264-280)

- An diaoul glout, dre ard soutil,
Evit deseñv bref hep revil
Partabl ha jentil ha bilen,
A un had vil a'z kompilas
- 5 A goad pe vaen e'z kemenas
Sot e'z nodas, na hallas ken.
- Te n'end out na bev na seven,
Nemet un dra ord disordren,
Un maen marv-yen, hepken en bed,
- 10 Ne hallhes fifval na bale,
Evit nep c'raes, alese,
Nemet un re a'z doughe ket.
- Pi ahanot, tra asotet !
Maledision so ouzh tonet
- 15 War kement a'z kred, hep ket si ;
En ifern yen, serten, me'n goar,
Ez vezint davnet, hep ket mar,

E'n glac'har ha mil ambloari.
(Aman ez ped Doue, war he daoulin, en he c'hambri.)

- A ! Roue'tron, gwirion, debonar,
Ma mestr, ma Doue ha ma c'hrouer,
Ma salver, douçder ma spered,
Ma studi ha'm afeksion,
Ha'm holl soulaç en pep façon,
Ha'm refeksion resonet,
- 20 M'hoz ped seder e'm freservet
Ouzh temptasion da zonet ;
Ma miret naet pa hoz pedañ,
Ma'z viziñ glan pan if e'n bed,
Na'm bezo na bec'h na pec'hed
Pan zeuy an pred da zesedañ.
- 30 A ! Redemptor a enor bras,
Ker mab Doue an Roue a groueas
An mor glas dre gompas asur,
An heol ha'n loar en gloar barfet,
An neñv ha'n douar prepartet,
An holl ved ha'n stered naet pur !
- 35 C'hwi a zeuzh e'n bed, me'n kred sur,
Da vervel mik war hon sigur,
Gant poan ha laur sauret ;
Dre-se, m'hoz ped hoz pezet koñv,
Ma mestr glan, breman, ahanot,
Na'm leset da brouv ankoñvhaet.

